

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง วิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการขยะของชุมชนศิวนคร หมู่ที่ 8 ตำบลท้ายบ้านใหม่ อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ มีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้เทคนิคการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นระเบียบวิธีหลักในการดำเนินการวิจัย โดยมีขั้นตอนดังนี้

การเลือกกรณีการศึกษา

เนื่องมาจากผู้วิจัยเป็นผู้ที่พักอาศัยอยู่ที่ชุมชนศิวนคร หมู่ที่ 8 ตำบลท้ายบ้านใหม่ อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ และในปัจจุบันนี้ผู้วิจัยได้เรียนรู้ ได้สัมผัสตลอดช่วงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้ตั้งแต่ปี 2531 เป็นต้นมา ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นถึงความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมของประชาชนที่พักอาศัยอยู่ในชุมชนศิวนครด้วยการไม่มีระเบียบในการจัดการขยะไม่ว่าการทิ้งขยะไม่ลงถังที่วางไว้ และไม่สนใจหรือว่าถังขยะที่เต็มแล้ว ก็ยังทิ้งขยะให้ล้นออกนอกถัง เป็นการสร้างปัญหาก่อให้เกิดสภาพสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี ก่อให้เกิดเชื้อโรคและส่งกลิ่นเหม็น และสาเหตุจากถังขยะไม่เพียงพอ และ บางครั้งก็เทน้ำเสียจากการล้างสิ่งของลงในท่อระบายน้ำ จึงเป็นเกิดปัญหาทำให้ท่อระบายน้ำอุดตัน การบุกรุกที่สาธารณะโดยการตั้งกระดางต้นไม้ไปวางยื่นล้ำไปในถนน เป็นต้น โดยเฉพาะปัญหาขยะ ซึ่งเป็นหนึ่งในปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ตัวมากที่สุด ดังนั้นผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นทำความเข้าใจสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับขยะ และการจัดการขยะให้มากที่สุด ได้มีโอกาสเรียนรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นต่างๆ พร้อมกับได้มีการปรึกษาคณะกรรมการ และ ผู้ใหญ่ที่ชาวบ้านนับถือพร้อมประชาชนที่พักอาศัยเป็นที่คุ้นเคย โดยได้เห็นสภาพความเป็นอยู่ทั่วไปของชุมชนต้องมีการแก้ไขปรับปรุงสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมขยะซึ่งชุมชนศิวนคร หมู่ที่ 8 ตำบลท้ายบ้านใหม่ อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นชุมชนขนาดกลาง มีสภาพกึ่งเมือง มีความเจริญทางด้านสาธารณูปโภคค่อนข้างดี มีสถานที่สำคัญตั้งอยู่ใกล้ชุมชน เช่น โรงเรียนวัดแพรกษา โรงงานอุตสาหกรรม คอนโด บ้านเช่าต่างๆ เป็นต้น มีประชากรจำนวนมาก มีปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้น โดยเฉพาะปัญหาขยะ และเป็นน้ำเน่าเสียที่โรงงานปล่อยน้ำทิ้งออกมาลง

สู่แม่น้ำลำคลองซึ่งอยู่ติดด้านหลังชุมชน ปัญหาดังกล่าวจึงทำให้ชุมชนสกปรก เกิดทัศนียภาพไม่น่าดูและในบางครั้งก็มีกลิ่นเหม็น โขยไปทั่วบริเวณใกล้เคียง ดังนั้นคณะกรรมการชุมชนและประชาชนจึงมีความต้องจะแก้ไขปัญหายยะในชุมชนของตน จึงทำให้ผู้วิจัยตัดสินใจเลือกชุมชนศิวนคร หมู่ที่ 8 เป็นพื้นที่ทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการขยะของชุมชนด้วยเหตุผลสำคัญที่สรุปได้ดังนี้

1. ชุมชนศิวนครมีปัญหาเกี่ยวกับขยะและมีความต้องการแก้ไขปัญหายยะ
2. ผู้วิจัยเป็นผู้พักอาศัยอยู่ในชุมชนและมีคณะกรรมการชุมชนพร้อมประชาชนที่สามารถที่จะช่วยการประสานงานในการช่วยเหลือเก็บข้อมูลได้
3. ผู้วิจัยมีความต้องการและสนใจที่จะช่วยแก้ไขปัญหายยะและมีความสะดวกในการทำวิจัย
4. ผู้วิจัยรู้จักคุ้นเคยกับคณะกรรมการชุมชนและประชาชนในชุมชนที่สามารถให้ความสะดวกในการทำวิจัยได้ประสบความสำเร็จได้

การออกแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) ที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีผลประโยชน์ร่วม (stakeholder) เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน สำหรับพัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนของกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) ในการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1. ขั้นการศึกษาบริบท โดยกำหนดพื้นที่หรืออาณาบริเวณที่จะทำการศึกษาวิจัยเพื่อทำประชาคม คือ ชุมชนศิวนคร หมู่ที่ 8 ตำบลท้ายบ้านใหม่ อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ
2. ขั้นตอนการกำหนดปัญหา คือ ปัญหายยะในชุมชนศิวนคร ทำการสรุปคำถามหรือปัญหา โดยการอธิบายเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการแก้ไขปัญหายให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เห็นภาพ และเกิดความเข้าใจ
3. ขั้นการวางแผนปฏิบัติงานวิจัย คือ การจัดทำขั้นตอนการปฏิบัติงานวิจัยให้ชัดเจนรวมทั้งระบุด้วยว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำวิจัยแต่ละฝ่ายจะมีส่วนร่วมอะไร และอย่างไร เมื่อใดบ้าง พร้อมทั้งแผนการปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนวิธีการวิจัย ส่วนผู้วิจัยจะเข้าร่วมปฏิบัติการวิจัยโดยติดตามผลการดำเนินงานวิจัยทุกขั้นตอน และคอยตรวจสอบผลของการดำเนินงานว่ามีสิ่งใดที่

ผิดพลาด หรือไม่เป็นไปตามแผนหรือเป้าหมาย หรือมีสิ่งใดที่เกิดแทรกซ้อนขึ้นมาหรือไม่ โดยชุมชนนั้นจะเข้ามีส่วนร่วมลงมือในการปฏิบัติงานวิจัยตามแผน และตรวจสอบผลว่าพึงพอใจหรือไม่

4. ขั้นการติดตาม ตรวจสอบและปรับปรุง รวมทั้งการแก้ไขระหว่างกระบวนการปฏิบัติงานวิจัย ในขั้นนี้ผู้วิจัยและชุมชนที่มีส่วนร่วมทำการพิจารณาหาทางปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยอาศัยข้อมูลจากทุกฝ่าย แล้วนำมาทำการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย

5. ขั้นการสรุปผลการวิจัย ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะทำการสรุปผลการวิจัย และเรียบเรียงเป็นรายงานการวิจัยออกเผยแพร่ต่อสาธารณชนและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

กลุ่มผู้ร่วมวิจัยและผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มผู้ร่วมวิจัยและผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ คณะกรรมการชุมชนศิวนคร เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลบางปู เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และประชาชนที่มีบ้านพักอาศัยอยู่ในชุมชนศิวนคร หมู่ที่ 8 ตำบลท้ายบ้านใหม่ อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. คณะร่วมวิจัย ได้แก่ ผู้วิจัย ตัวแทนจากชุมชนศิวนครหรือคณะกรรมการชุมชนศิวนคร เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลบางปู และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมทั้งสิ้นจำนวน 21 คน โดยแบ่งออกเป็น

1.1 คณะร่วมวิจัยฝ่ายพัฒนา ได้แก่ เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลบางปู และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวนทั้งสิ้น 5 คน

1.2 คณะร่วมวิจัยฝ่ายชุมชน ได้แก่ ผู้วิจัย และตัวแทนจากชุมชนศิวนครผู้ที่สมัครใจเข้าร่วมการทำวิจัย เพื่อศึกษาและหาทางแก้ไขปัญหาด้านขยะในชุมชนศิวนคร ซึ่งมาจากอาสาสมัครภายในชุมชนศิวนครหรือคณะกรรมการของชุมชนและ จำนวนทั้งสิ้น 16 คน

2. ประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชนศิวนคร หมู่ที่ 8 ตำบลท้ายบ้านใหม่ อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 76 คน

ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) ตามวงจร PAOR ของ Kemmis และ McTaggart (อ้างในสุวิมล ว่องวานิช, 2548 หน้า 21 – 23) โดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 2 วงจร ดังนี้

วงจรที่ 1 วิเคราะห์ปัญหาการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ จากการสัมภาษณ์ของผู้ร่วมวิจัย และดำเนินการประชุม ปรัชญาหารือและอภิปรายร่วมกันอย่างเปิดเผย ทำความเข้าใจกับทีมงานผู้ร่วมวิจัย เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ประกอบด้วย

1. การวางแผน (planning) ประกอบด้วย การสร้างเครื่องมือการวิจัย การกำหนดเป้าหมาย การกำหนดแผนงานในการพัฒนา โดยใช้เทคนิคการจัดประชุมด้วยกระบวนการ AIC (Appreciation Influence Control) เพื่อระดมความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมประชุม ทำให้แผนที่วางร่วมกันมีความชัดเจน สามารถเข้าใจการดำเนินงานและบทบาทหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยได้

2. การปฏิบัติการ (action) เป็นการนำเอาแผนงาน/กิจกรรมที่วางไว้มาดำเนินการ พร้อมทั้งการสังเกต จดบันทึก เก็บข้อมูลต่าง ๆ ด้วยเครื่องมือที่สร้างไว้ โดยการดำเนินงานตามกิจกรรมหรือโครงการ การออกสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์ และภาพถ่าย

3. ขั้นสังเกต (observation) เป็นการเก็บข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์โดยการบันทึกของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ระหว่างการปฏิบัติและหลังปฏิบัติการ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสรุปผลการดำเนินงานจากปฏิบัติการตามแผนหรือกิจกรรมที่วางเอาไว้ นำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานต่อไป

4. การสะท้อนผล (reflection) เป็นการจัดข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาจัดระบบหมวดหมู่และร่วมกับกลุ่มผู้ร่วมวิจัยร่วมกันพิจารณาจุดเด่น จุดด้อย พร้อมทั้งหาแนวทางในการพัฒนาในวงจรที่ 2 ต่อไป

วงจรที่ 2 วิเคราะห์สภาพปัญหาจากผลการศึกษภาคปฏิบัติในวงจรที่ 1 เพื่อนำไปสู่การดำเนินงานในอนาคตต่อไป โดย 1) การวางแผน (planning) เป็นการนำผลการศึกษภาคปฏิบัติวงจรที่ 1 เพื่อจัดวางแผนในการพัฒนาหรือปรับปรุงใหม่ ได้แก่ การศึกษาดูงาน และการนิเทศภายใน 2) การปฏิบัติการ (action) เป็นการนำเอาแผนงาน/กิจกรรมใหม่ไปปฏิบัติ พร้อมทั้งการสังเกต จดบันทึก เก็บข้อมูลต่าง ๆ ด้วยเครื่องมือที่สร้างไว้ 3) ขั้นสังเกต (observation) เป็นการเก็บข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์โดยการบันทึก ระหว่างการปฏิบัติการและหลังปฏิบัติการในวงจรที่ 2 และ 4) การสะท้อนผล (reflection) เป็นการจัดข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ในวงจรที่ 2 มา

จัดระบบ หมวดยุทธศาสตร์ และร่วมกับกลุ่มผู้ร่วมวิจัยร่วมกันพิจารณาจุดเด่น จุดด้อย พร้อมทั้งหาแนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมในโอกาสต่อไป การศึกษาภาคปฏิบัติสามารถแสดงรายละเอียดได้ในตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 รายละเอียดขั้นตอนของภาคปฏิบัติ (วงจรถัดไป)

ขั้นตอน	กิจกรรม	วิธีการ/เครื่องมือ	แหล่งข้อมูล	ผู้รับผิดชอบ	ระยะเวลา
วิเคราะห์ปัญหา (วงจรถัดไป 1)	- สัมภาษณ์ - ประชุม	- การสัมภาษณ์	- ผู้ร่วมวิจัย	- ผู้วิจัย	1-30 เม.ย. 53
ขั้นการวางแผน (Planning)	- สร้างเครื่องมือในการวิจัย - กำหนดแผนงาน - ประชุม	- แบบบันทึกการประชุม	- ผู้ร่วมวิจัย	- ผู้วิจัย - ผู้ร่วมวิจัย	10-13 มิ.ย. 53
ขั้นการปฏิบัติการ (Action)	- ปฏิบัติตามแผนงาน - กิจกรรม - เก็บบันทึกข้อมูล		- ผู้ร่วมวิจัย - ผู้ให้ข้อมูล	- ผู้วิจัย - ผู้ร่วมวิจัย - ผู้ให้ข้อมูล	26-28 มิ.ย. 53
ขั้นการสังเกต (Observation)	- สังเกต - บันทึก - เก็บรวบรวมข้อมูล	- การสัมภาษณ์ - การสังเกต - แบบบันทึก	- ผู้ร่วมวิจัย - ผู้ให้ข้อมูล	- ผู้วิจัย - ผู้ร่วมวิจัย - ผู้ให้ข้อมูล	26-28 มิ.ย. 53 7-8 ส.ค. 53
ขั้นการสะท้อน (Reflection)	- ตรวจสอบข้อมูล - จำแนกข้อมูล - สรุปอภิปรายผลการดำเนินงาน	- แบบบันทึก	- ข้อมูลจากการสังเกต - การบันทึก	- ผู้วิจัย - ผู้ร่วมวิจัย - ผู้ให้ข้อมูล	27-28 ส.ค. 53
(วงจรถัดไป 2) วิเคราะห์ปัญหาจากวงจรถัดไป 1	- ประชุม	- แบบบันทึกการประชุม	- ผู้ร่วมวิจัย	- ผู้วิจัย	4-5 ก.ย. 53

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ ได้ดำเนินการ ดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากชุมชนศิวนคร หมู่ที่ 8 ตำบลท้ายบ้านใหม่ อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ
2. ประชุมชี้แจงและทำความเข้าใจในการวิจัยครั้งนี้กับคณะผู้ร่วมวิจัย และประชาชนในชุมชนศิวนคร

3. ผู้วิจัยและคณะร่วมวิจัยนำเครื่องมือที่สร้างไว้ไปเก็บข้อมูล ดังนี้

3.1 ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์คณะร่วมวิจัยซึ่งเป็นคณะกรรมการชุมชนศิวนคร จำนวน 15 คนและ ประชาชนที่พักอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านศิวนคร จำนวน 76 คน โดยใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ แบบสังเกต และแบบบันทึกพฤติกรรม

3.2 ผู้วิจัย คณะร่วมวิจัย และประชาชนในชุมชนศิวนคร ได้วิเคราะห์ความต้องการและการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่ประชาชนในการจัดการขยะ โดยได้ร่วมแสดงความคิดเห็นหาแนวทางในการดำเนินงาน ตัดสินเลือกวิธีการดำเนินงานร่วมกันและร่วมมือกันในการดำเนินงาน

3.3 ระหว่างดำเนินงานในระยะที่ 1 ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์และสังเกตการดำเนินงานของผู้ร่วมวิจัยด้วยเครื่องมือที่ผ่านการเห็นชอบของผู้เชี่ยวชาญแล้ว รวมทั้งได้เชิญผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งประกอบด้วย องค์กรบริหารส่วนจังหวัด สาธารณสุขจังหวัด เทศบาลตำบลบางปู ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8 และวิทยากร มาสังเกตการณ์ดำเนินงานและบันทึกความคิดเห็น

3.4 เก็บข้อมูลจากการแสดงความคิดเห็นของประชาชนที่พักอาศัยอยู่ในชุมชนศิวนคร ด้วยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ

การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และสร้างเป็นข้อสรุป โดยการสำรวจความคิดเห็นที่เป็นรายการ ตรวจสอบได้ ดังนี้

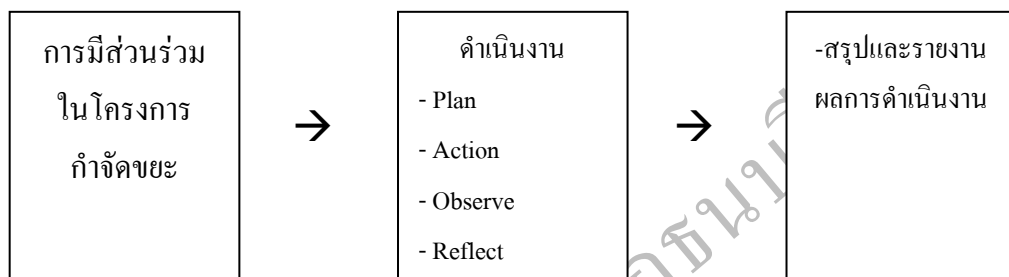
1. ตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมด
2. อ่านและศึกษา ทำความเข้าใจกับข้อมูล
3. จัดจำแนกหมวดหมู่ของข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงกันตามประเด็นในขั้นตอนต่างๆ ของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

4. สรุปประเด็นและอภิปรายร่วมกันของกลุ่มผู้ร่วมวิจัย ในผลการดำเนินงานแต่ละขั้นตอน

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัย การมีส่วนร่วมในโครงการกำจัดขยะ ในครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) ได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์

จากการดำเนินงานสรุปเป็นแผนภูมิการดำเนินงานดังแสดงในภาพที่ 3.1 ดังนี้

ภาพที่ 3.1 สรุปแผนภูมิการดำเนินงานโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม